

Ohranitev kvalitete življenja — cilj zdravstvenega varstva v šolskem obdobju

Prizadevanja naše samoupravne družbe, da vsem otrokom dá enake pogoje za vstop v življenje, se povezujejo z naporji za ohranitev kvalitete življenja v šolskem obdobju. Naši predpisi s posebno odgovornostjo obravnavajo skrb za otroka. Uresničenje tega, kar je zapisano zlasti v ustavi in v zakonu o zdravstvenem varstvu, je naloga samoupravnih interesnih skupnosti in zdravstvenih delavcev.

Šolsko obdobje ni začetek in ne konec poti, temveč je le prehod in nadaljevanje v odraslost. Ta je pa odraz dednih zasnov, vplivov okolja in skrbi, ki smo je bili deležni kot otroci. S skrbjo razumemo tudi zdravstveno varstvo.

Bolezen je življenje v omejeni svobodi. Zato sta naša naloga in cilj: telesno in duševno zdrav ter socialno prilagojen otrok, ki bo šel v odraslo obdobje kar najbolj vsestransko razvit.

Uveljavitev zamisli celodnevne šole je odvisna od celovite in organizirane družbene akcije. Zdravniki, člani koordinacijskih odborov Socialistične zveze delovnega ljudstva skupno z enotami Zavoda za šolstvo skrbijo vsak na svojem področju za strokovno delo.

Samoupravne interesne skupnosti pomagajo pri hitrejšem uvajanju celodnevne šole — tako pri programskih zasnovah in skupnem vlaganju potrebnih sredstev — kakor tudi pri določanju prednosti za predvidene naloge.

Novi pogoji dela in življenja v šoli narekujejo šolsko zdravstveni službi delo za ohranitev in izboljšanje zdravja učenca, samoupravljavca v njegovi delovni skupnosti — šoli. Ta postaja delovno središče raznih strokovnjakov, ki se povezujejo v enovito celoto, čeprav ima pri tem vsak strokovni delavec natančno določeno mesto in naloge. Koder šole nimajo psihologa, socialnega delavca ali pedagoga, naj zaživi povezovanje s strokovnimi delavci iz tovarn, zavodov za socialno delo in od drugod.

Šolski otroci in mladina so zaradi svojih telesnih in duševnih lastnosti ter značilnosti obolenja in umrljivosti ranljivejša skupina prebivalstva. Posebno občutljivi so za vplive okolja, ki lahko škodi zdravju, čeprav se to pokaže šele v kasnejšem življenju — v produktivni dobi.

Zdravstveno varstvo te starostne skupine prebivalstva ima zato neprecenljivo vlogo pri dvigu zdravstvenega standarda odraslih. Zajema vso dejavnost in vse ukrepe, ki jih izvajamo na določenem območju in v določenem času za izboljšanje, utrjevanje in ohranitev zdravja šolarjev — tako posameznika kot skupine — za preprečitev in zmanjšanje števila bolezni ter invalidnosti, za zgodnje razpozna-

---

* Zdravstveno varstvo št. 10 I. 1975.

vanje in hitro ter uspešno zdravljenje bolezni, za popolno rehabilitacijo zbolelih in poškodovanih ter za razvijanje in utrjevanje življenjske moči naroda. Zato zakon o zdravstvenem varstvu v 61. členu tudi nalaga zdravstvenim skupnostim, da morajo zagotoviti popolno zdravstveno varstvo šolskih otrok do dopolnjenega 15. leta starosti.

Naloge dispanzerja za šolske otroke in mladino

V celodnevni šoli bo moralo biti zdravstveno varstvo v novih pogojih življenja in dela neprestano in intenzivno. Dispanzerji za šolske otroke in mladino že danes opravljajo dejavnosti, ki jih prikazujejo zlasti naslednje njihove naloge:

— spremljanje in proučevanje zdravja ter razvoja šolskih otrok in mladine, odkrivanje bolezni, zdravljenje in rehabilitacija bolnikov in poškodovancev;

— skrb za ohranitev in izboljšanje zdravja;

— spoznavanje pozitivnih in preprečevanje negativnih vplivov okolja, ki lahko vplivajo na zdravje šolskih otrok in mladine;

— vodenje dokumentacije in evidence o zdravstvenem stanju šolskih otrok in mladine ter o njihovem okolju;

— sodelovanje z drugimi službami zdravstvenega doma in z drugimi zdravstvenimi organizacijami, s prosvetno-pedagoško službo, s psihološko službo, s socialno službo ter z družbenopolitičnimi organizacijami in institucijami, ki delajo na področju zdravstvenega varstva šolskih otrok in mladine;

— strokovno izpopolnjevanje in vzgoja zdravstvenih delavcev za to delo.

Da bi ohranili zdravje šolskih otrok in mladine ter čimprej odkrili morebitne škodljive vplive na zdravje, spremljajo šolski zdravniki v celodnevni šoli s sistematičnimi zdravstvenimi pregledi zdravstveno stanje in razvoj šolarjev vsako šolsko leto.

Tako lahko dovolj zgodaj odkrijejo škodljive vplive okolja, s tem pa je danr tudi možnost za takojšnje ukrepanje.

Sistematične zdravstvene preglede bomo v celodnevni šoli od šolskega leta 1975/76 javljali posebej na obrazcih za sistematične preglede s pripombo »celodnevna šola«. Na ta način bomo lahko spremljali ta parameter zdravja v regijah in v republiki. Namenske preglede šolarjev opravljamo v drugi polovici šolskega leta. Zdravstvena problematika se po zaključenih pregledih v šoli obravnava na svetu šole, da lahko sodelujejo pri ohranitvi in izboljšanju zdravja vsi, ki jim je družba v največji meri poverila to skrb, tj. zdravstveni delavci, pedagogi in starši.

Timsko delo

V šoli se pri delu z otroki dopolnjujejo strokovnjaki raznih strok. Šolski zdravnik je vodja zdravstvenega tima in skrbi, da je v procesu šolanja zagotovljeno z zdravstvenega vidika vse potrebno za psihopedagoško delo v izobraževalno vzgojnem procesu in psihosocialno delo na socialnem področju. Timsko delo se prične z vstopom otrok v šolo, kjer je pri pregledu treba posvetiti posebno pozornost stanju čutil, govoru, telesnemu, duševnemu in socialnemu razvoju otroka. Starše tu dovolj zgodaj seznanijo s posameznimi zastoji v razvoju in s tem, kakšni korektivni ukrepi bi pomagali, da se otrok pripravi na šolo. Staršem tudi pojasnijo, zakaj je potrebna morebitna odložitev šolanja.

Učitelji dobijo v roke precej natančno telesno, duševno in socialno sliko učenca, ki je podlaga za njegovo boljše poznavanje in razumevanje.

Posebnosti razvoja otrok

Posebno pozornost posvečamo primarni prevenciji motenj duševnega zdravja in zgodnjemu odkrivanju ogroženih šolarjev, pa naj bo ta ogroženost posledica telesnih poškodb, čustvenih ali socialnih motenj v družini, šoli in družbi. Izobraževalno vzgojni proces se v celodnevni šoli individualizira. Upošteva sposobnosti posameznika, jih ohranja in razvija. Učitelj presodi, kaj učenec lahko naredi in česa ne zmore, da tako ohrani njegovo duševno zdravje. Spozna znamenja čustvenih težav, vedenjskih motenj ter pozna in odstranjuje dejavnike, ki škodljivo delujejo v tej smeri. Specifična obravnava učencev, ki imajo težave pri učenju, vedenjske motnje, socialne in kulturne zaostanke (manke), poteka po programu, ki ga določi in spremlja tim. Pri tem je treba predvideti tudi vključitev v interesne dejavnosti. Zdravljenje se tako vključuje v otrokovo življenjsko okolje, kjer daje najboljši uspeh. Otroci tako v šoli zadovoljujejo svoje čustvene potrebe, da so sprejeti v tem okolju, v katerem za svoj vloženi trud doživijo občutek uspeha. Vključitev v njim primerne interesne dejavnosti bo vsem dala možnost in priložnost, da si pridobijo ugled med vrstniki. Tako je zaradi pozornosti in poslušanja vseh, ki so v tesnem stiku z otroki, odkrivanje in zdravljenje motenj hitreje in v manj napetem vzdušju. Vse to bo pa omogočilo tudi boljše sodelovanje vseh — vključno staršev —, saj morajo ti odstranjevati in zmanjševati vplive, ki bi delovali v tej smeri.

Organizacija življenja in dela v šoli

Organizacijo življenja in dela v šoli usklajamo s starostjo in sposobnostjo učencev; zato je predmet proučevanja vseh članov tima. Organizacija šolskega, dnevnega, mesečnega in letnega ritma mora upoštevati biološke karakteristike šolskega otroka. Razvoj znanja o bioloških ritmih bo omogočal boljše rešitve tega problema. Halberg trdi, da so ritmi neodvisni, dedne narave in pod vplivom sinhronizatorjev, ki ritmov ne določajo, pač pa lahko vplivajo na spremembo njihove periodičnosti. Biološki ritmi so moteni takrat, kadar so aktivne dobe sinhronizatorjev podobne aktivnim dobam bioloških ritmov. Nekateri sinhronizatorji so vezani na genotip. Drugi imajo svoj lastni ritem. Poznavanje bioloških ritmov moramo izpopolniti s poznavanjem sinhronizatorjev — pozitivnih in negativnih — če hočemo določiti šolske ritme in preprečiti odvečno utrujenost učencev, ki škoduje razumskemu delu, zdravju in razvoju osebnosti. Upoštevati moramo znana nihanja delovne zmogljivosti čez dan, teden, mesec in leto ter čas pozornosti, dojetanja in koncentracije, ki se menja s starostjo. Delovni proces prekinja učitelj z minutami »za zdravje«, ki lahko trajajo tudi dlje; ta čas porabi za razgibanje učencev in za aktivni odmor.

Posebno mesto ima pri tem v celodnevni šoli rekreacija otrok in mladine v obliki odmorov: z opoldanskim odmorom, pred kosilom in po njem ter z organiziranim prostim časom, kjer učenca usmerjamo na aktivno izrabo prostega časa v

obliki taborništvaja, športa, planinskega društva, raznih hobijev — bodisi da gre za drobna dela, aktivnosti, ki razvijajo mišljenje, in dejavnosti, ki razbremenjujejo čutila. Otroci, ki jim je po kosilu potreben počitek, morajo to svojo potrebo zadovoljiti.

Zdravnik sodeluje pri določitvi programa za šolski dan, ki se potem izven dogovorjenih okvirov lahko spremeni le s timsko odločitvijo. Veljati mora, da otroci preživljajo odmor na prostem, da si prosti čas kroje učenci sami in da je čas po šoli za učenca brez šolskih obveznosti. Prav tako morata biti na koncu tedna dva dneva prosta. Letovanje — tako zimsko kakor letno — dobiva v razmerah šole še večji pomen, prav tako šola v naravi. Letovanje mora biti zagotovljeno vsem otrokom, ki so ga potrebni. Za otroke, ki ostanejo doma, je potrebno skupno s krajevno organizacijo načrtovati prosti čas tako, da ga ne preživljajo pasivno ob hitrem osvajanju slabih navad in v neprilagodljivosti na družbeno življenje.

Vzgojni proces poklicnega usmerjanja in vraščanja v poklic daje zdravniku s sodelavci možnost, da otroka pravilno usmerja skladno z njegovim zdravstvenim stanjem in sposobnostmi.

Telesno-kulturne navade privzgamajo otroku že od prvih dni vstopa v šolo. Poleg dveh do treh tedenskih učnih ur, ki so v učnem programu, ima šolar zagotovljene še dve do tri ure športnega udejstvovanja v okviru interesnih dejavnosti. Tako ima vsak šolar vsak dan eno uro načrtne telesne vzgoje. V celodnevni šoli težimo za tem, da telovadijo vsi učenci, vendar v skladu s svojimi sposobnostmi in zdravstvenim stanjem. Posebna telesna vzgoja za zdravstveno prizadete učence ima namen zboljšati zdravje in telesni razvoj tistim, ki so tega najbolj potrebni. Naloga šolskega zdravnika je, da skupno z učiteljem telesne vzgoje skrbi, da so prostori za posebno telesno vzgojo ustrezni, da spremlja sam učni proces in ga strokovno usmerja.

Zdravstvenovzgojni vidiki

Zdravstvenovzgojni proces v šoli, ki razen učencev zajema tudi pedagoške delavce in starše, bo s posebnim poudarkom na celodnevni šoli ob upoštevanju šolskega okolja in režima odločilno sodeloval pri uresničevanju zdravstvenega varstva šolske mladine in pri skrbi za njeno boljše zdravje.

Zdravstvena vzgoja je vključena v program osnovne šole in je kot del splošne vzgoje pomemben dejavnik splošnega napredka. V zdravstvenovzgojnem izobraževalnem delu v osnovni šoli obvezno sodelujejo tudi šolski zdravniki, medicinske sestre, psihologi in socialni delavci. Njihove naloge so različne. Zato je potrebno v timu točno opredeliti obseg in vsebino njihovega dela. Zdravstvena vzgoja je uspešna le tedaj, če jim doma sledi razumevanje in enaka vzgoja. Zato je treba sestaviti tudi za starše ustrezen program zdravstvene vzgoje in jim ga posredovati.

Prostori in oprema

V pojem ekologije človeka šteje tudi prostor. Otroci ne zahtevajo razkošja, potrebujejo pa dovolj prostora. Šli bodo skozi živ sistem najrazličnejših dejavnosti in želimo, da to opravijo v zdravem in spodbudnem okolju, znotraj in zunaj šole.

Šolska zgradba, zgrajena po načelu šolske higiene, je ena izmed osnov za zdravo, udobno in varno življenje v šoli. Večina sedanjih zgradb ni bila zgrajena za namene celodnevne šole. Zato je potrebno racionalno in pravilno izkoristiti prostore, ki so nam na voljo, poiskati dodatne prostore v bližini šole, manjkajoče pa dograditi. Nekatere nove prostore bomo lahko pridobili s preureditvijo sedanjih in s pomočjo »večnamenske« opreme. Prostori v šoli in njeni neposredni okolici morajo že v fazi uvajanja celodnevne šole omogočiti osnovne pogoje za realizacijo programa. Poleg prostorov za enoizmenski pouk v ustrezno urejenih učilnicah za razredni in predmetni pouk, posebno dobro opremljenih učilnicah za likovni, glasbeni in tehnični pouk, mora imeti šola telovadnico, knjižnico s čitalnico, večnamenski prostor, več manjših prostorov za razne dejavnosti učencev in učiteljev, možnosti za počitek mlajših otrok, urejen prehranski blok, urejene garderobe in sanitarije ter igrišča okoli šole. Sodelovanje s prosvetnimi delavci mora biti zagotovljeno tudi pri opremljenosti prostorov. Oprema mora biti v praktičnem in psihološkem pogledu prilagojena obliki pouka, starostni stopnji učencev, pri tem pa ustrezati tudi vsem zdravstvenim zahtevam. Taka oprema zvišuje individualno in intimno atmosfero v prostoru. Red in vzdrževanje čistoče v vseh prostorih ter njihova estetska in higienska ureditev dajeta možnost, da otrok tako razvije higienske navade, da postanejo sestavni del njegovega življenja že danes in tudi za jutri.

Zdrava prehrana

Šola s skrbjo za zdravo prehrano izravna med šolarji razlike, ki so posledice različnih kulturnih, ekonomskih in socialnih pogojev življenja v njihovih družinah. Delo pri šolski prehrani povezuje šolskega zdravnika, vodjo šolske prehrane, pedagoge, psihologa, socialnega delavca in komisijo za šolsko prehrano v odgovorni tim. Naloga vseh pedagogov je, da privzgojijo otrokom kulturne navade in pravičen odnos do posameznih živil. Naloga zdravstvene službe in vodje šolske prehrane pa je, da določi prehranski program ter nadzoruje delo in higienske pogoje v kuhinji. Vsaka šola, ki prehaja na celodnevno obliko dela, mora imeti vodjo šolske prehrane. Šolska prehrana že danes pomeni eno najbolj množičnih oblik družbene skrbi za otroka in postaja v pogojih celodnevnega bivanja v šoli še bolj odgovorna. Zavodi za higieno in socialno medicino bodo opravljali med šolskim letom vsaj dvakrat kemično analizo hrane, prav tako pa bodo odvzeti v prehranskih blokih brisi štirikrat, da nepristransko ocenijo higiensko stanje, zlasti še čistočo.

Naloge zdravstvenih delavcev

Celodnevna šola postavlja pred zdravstvene delavce nove naloge, saj pogloblja in razširja preventivno delo ter razširja obseg timskega dela, pa tudi obseg dela v zvezi s samo organizacijo zdravstvenega varstva. Zato bo treba spremeniti dosedanje kadrovske regulative (en zdravnik in dve medicinski sestri na 2300—2500 šolskih otrok). Prav tako bo potrebno dopolniti strokovna navodila za delo šolsko zdravstvene službe.

Neposredno delo za zdravstveno varstvo v celodnevni šoli zahteva stalnega zdravstvenega delavca — šolsko med. sestro. Ta sestra je delavka zdravstvenega

doma — dispanzerja za šolske otroke in mladino, delovno mesto pa ima v šoli. Svoje delo opravlja pod vodstvom šolskega zdravnika po programu, ki je predpisan v navodilih za delo dispanzerjev za šolske otroke in mladino in po dodatnem programu za celodnevno šolo.

Naloge višje medicinske sestre v šoli

so zlasti naslednje:

- sodelujejo z zdravnikom pri izvajanju zdravstvenega varstva;
- skupno z zdravnikom pripravi delovni program;
- organizira delo in odgovarja za njegovo kvaliteto;
- usklajuje delo članov tima;
- spremlja zdravstveno stanje otrok v šoli; vsak dan izolira bolne učence in poskrbi, da jih pregleda zdravnik;
- daje prvo pomoč in izvaja druge terapevtske posege v času, ko ni zdravnika, po njegovih navodilih in v okviru svojega strokovnega znanja;
- pripravi otroke za sistematični pregled in sodeluje pri njegovi izvedbi;
- poskrbi, da so vsi otroci, pri katerih je podan sum za okvaro zdravja, namensko pregledani;
- pripravi otroke na namenski pregled in sodeluje pri njegovi izvedbi;
- opazuje in odkriva subjektivne in objektivne dejavnike, ki pomembneje vplivajo na zdravje šolarjev;
- sodeluje pri sestavi jedilnikov; pri pripravi in razdeljevanju hrane pa skrbi zlasti za spoštovanje higienskih načel;
- je zdravstvena vzgojiteljica: zaradi stalnega stika z otroki jim lahko na preprost način posreduje znanstvena dognanja, da bi jih resnično sprejeli in se po njih ravnali;
- nadzoruje higienski režim v šoli;
- sodeluje pri zimovanjih in letovanjih otrok; skupno s socialnim delavcem skrbi, da se letovanj udeleže otroci, pri katerih so za to podane zdravstvene in socialne indikacije ter tisti, ki ne bi letovali s starši;
- sodeluje pri vseh notranjih adaptacijah v šoli, pri novi gradnji ter pri opremljanju šole s potrebnim inventarjem;
- vedno — tudi v posameznih problemih — se posvetuje s strokovnimi delavci v šoli, s patronažno službo in s starši;
- je član strokovne službe šole;
- o svojem delu vodi predpisano evidenco, pripravlja poročila in analize, preverja uspešnost svojega dela in predlaga izboljšave v metodi dela;
- pri svojem delu upošteva načela etike zdravstvenih delavcev in humanosti do otrok in varuje poklicno tajnost;
- vodi v celodnevni šoli naslednjo zdravstveno dokumentacijo:
- zdravstveni list in
- ambulantno knjigo.

Šolski zdravnik obiskuje celodnevno šolo enkrat do dvakrat na teden. Vodi timsko delo, spremlja režim življenja in dela v šoli, se dogovarja z medicinsko sestro o programu dela in pomaga pri takojšnjem reševanju zahtevnejših vprašanj.

Sodelovanje z drugimi službami

Šolsko zdravstvena služba v celodnevni šoli dopolnjuje svoje delo v sodelovanju z zavodi za higieno in socialno medicino, s sanitarno inšpekcijo in patronažno službo zdravstvenega doma. Dogovarja se zlasti glede sodelovanja pri sanitarno higienskem nadzoru nad objekti, pri nadzoru nad zdravjem šolarjev in osebja, zaposlenega v šoli, ter pri analizah hrane. V urbanih in še bolj v neurbanih naseljih pa patronažna služba povezuje družino s šolo. Le tako bomo lahko zagotavljali šolarjem celotno zdravstveno varstvo.

Novе dejavnosti v celodnevni šoli zahtevajo tudi dipolnilno izobraževanje zdravstvenih delavcev iz pedagoških zdravstvenih disciplin, ki jih niso dovolj spoznali med svojim šolanjem. Širša izobrazba zdravstvenih delavcev in njihovo neposredno sodelovanje s prosvetnimi ter drugimi strokovnimi delavci odpira nova pota za varstvo šolskega otroka, večji posluš za njegove specifične potrebe, pa tudi večje možnosti za njegovo ustvarjalno delo in osebno srečo — to pa je naša skupna želja in cilj.

Zaključki

Celodnevna šola postavlja pred zdravstvene delavce nove naloge, saj razširja obseg dela, ga pogloblja in širi preventivno delo, pa tudi obseg dela v zvezi s samo organizacijo zdravstvenega varstva. Za neposredno delo v zdravstvenem varstvu v celodnevni šoli naj bi bila tam, kjer so dani pogoji, redno zaposlena višja medicinska — šolska med. sestra. Delo šolsko zdravstvene službe se v celodnevni šoli dopolnjuje s sodelovanjem zavodov za socialno medicino in higieno, sanitarno inšpekcijo in patronažno službo. Širša izobrazba zdravstvenih delavcev in njihovo delo v neprednem sodelovanju s prosvetnimi delavci in drugimi strokovnimi delavci odpira nova pota za varstvo šolskega otroka, večji posluš za njegove specifične potrebe in večje možnosti za njegovo ustvarjalno in osebno srečo.

Literatura:

1. B. Kovačević, A. Nikolić: Preventivne aktivnosti zdravstvene službe u savremenim uslovima rada osnovne škole. XIV. Jug. seminar za lekare. Opatija 1974.
2. D. Lukić, D. Bogosavljević, N. Zatezalo: Zadaci medicinske sestre u produženom i celodnevnom boravku učenika. IV. seminar za sestre i primalje iz oblasti zdrav. zaštite majke i deteta. Opatija 1971.
3. D. Bogosavljević, D. Lukić, N. Zatezalo: Zdravstvena zaštita učenika u produženom i celodnevnom boravku pri osnovnim školama. XI. nacionalni seminar. Opatija 1971.
4. M. Skalar: Poročilo o delu na projektu »Uvajanje razvojnih oddelkov v šolskem letu 1973/74«. Ljubljana 1975.